

Між політикою істини та політикою сили

Денис Семенов ¹

Анотація: Стаття аналізує трансформацію сучасної міжнародної та внутрішньої політики крізь призму філософської дихотомії Грема Гармана між «політикою істини» і «політикою сили», розглядаючи поточний зсув у бік силового модусу як циклічну, а не безпрецедентну зміну парадигми. Спираючись на концепції «великого відскоку» Поля Гербаудо і технофеодалізму Яніса Варуфакіса, автор доводить, що персоналізм, антиінституціоналізм і транзакційна дипломатія адміністрації Трампа є симптомами глибшої структурної суперечності між суверенізмом і платформним капіталізмом. Зроблено висновок, що домінування «політики сили» є тимчасовим: діалектична логіка сучасних медійних платформ, які потребують легітимізації через апеляцію до «сакрального знання», неминуче спричинить повернення до «політики істини» у новій, ще не визначеній формі.

Ключові слова: Трамп, політика сили, політика істини, технофеодалізм, «великий відскок»

Війна з Іраном, перемовини в Ісламабаді, вбивство аятоли, маневр в Венесуелі: викрадення та арешт Ніколаса Мадуро, зазіхання на Гренландію, спроба зібрати в Раді миру визначних диктаторів сучасного світу, нарешті, сигнали про вихід США з НАТО породили низку цікавих політичних оцінок. Мовляв, настала епоха руйнування міжнародного порядку і політики, заснованої на принципах. Планета, за цими оцінками, переходить від одного стану до якогось іншого. Характер цього стану невідомий, але достеменно відомо, що він загрожує черговою світовою війною.

Насправді, все і простіше, і водночас складніше. За нетрадиційною, а іноді відверто клоунською і обурливою риторикою Трампа стоять структурні трансформації капіталізму і держави як інституту. Трамп — ініціатор і симптом

¹ Денис Семенов — політичний філософ і незалежний дослідник з Києва. Випускник історичного факультету Дніпропетровського національного університету та аспірантури ДНУ за спеціальністю «Соціальна філософія та філософія історії», він тривалий час займався політичними технологіями та консультуванням, управлінням виборчими кампаніями та консалтингом для політичних партій і благодійних організацій в Україні. Автор телеграм-каналу https://t.me/weird_ontology.

переходу одночасно. З його приходом політика перемкнулася геть на інший режим, і ніщо не говорить на користь того, що вона повернеться до витоків. Отже, спробуємо конкретизувати і описати ці зміни, навіть якщо вони не видимі для неозброєного ока.

Два політичних модуси

Розмірковуючи над політичною філософією Бруно Латура в книзі «Bruno Latour: Reassembling the political» (Harman 2014), Гарман проводить дуже важливе розрізнення. Він стверджує, що традиційні модерні полюси політичного життя — лівий і правий — мають бути доповнені новою дихотомією: грубо кажучи, «політики знання» проти «політики сили». Ця дихотомія (на відміну від альтернативи «лівий-правий») є прихованою, але насправді більш значущою для політичної сфери, ніж стандартна шкала політичного спектру.

Політика базується або на знанні справжньої природи людських речей, або на переконанні, що знання не існує і тому має бути замінено боротьбою за домінування. Політика базується або на знанні справжньої природи людських речей, або на переконанні, що знання не існує і тому має бути замінено боротьбою за домінування. (Harman 2014: 2)

Обидва ці модуси існують і в правій, і в лівій ідеологічних версіях. Політика істини в лівій версії полягає в революційному погляді на те, що люди рівні як мислячі істоти і володіють невід’ємними правами, які отримали від природи — ця ідея є наріжним каменем як американської, так і французької революційних декларацій. Цікаво, що, як пише Гарман,

За цією моделлю ключовим політичним актом є опозиція, оскільки існуючий стан влади майже ніколи не збігатиметься з істиною, і тому його необхідно протистояти та замінити. (Harman 2014: 2)

Тобто, політичний процес заснований на тому, що керівна еліта (нібито) знає природу людини і взагалі природу речей краще, але повнотою істини не володіє, тому з необхідністю потребує опозиції, яка має таке саме за потужністю, але альтернативне за змістом знання. Послідовна зміна цих політичних угруповань при владі і становить сутність політики.

Права іпостась політики істини — відлуння платонівської ідеї інтелектуальної переваги філософів над рештою суспільства. Основна проблема тут — пояснити, розтлумачити масам ідеї філософів.

В цілому обидві версії «політики істини» виходять з того, що є якась істина, тобто уявлення про ідеальну політику, низка принципів, якою політикум мав би керуватися. Ця істина стикається з різними перешкодами, з якими треба боротися або революційним насильством, або аристократичними повчаннями.

В будь-якому випадку відхід від наділення на істину небажаний, хоча й досягнення істини — теж (інакше незрозуміло було б, куди рухатися далі).

Інший модус — «Політика сили». На відміну від першого модусу, він не базується на визнанні тієї чи іншої істини, світло якої несуть філософи-правителі або революційний клас. Натомість, як пише Гарман,

... політика стає боротьбою за владу без будь-якого трансцендентного апеляційного суду: війною всіх проти всіх, у якій захоплення влади заради власної точки зору стає самоціллю.
(Harman 2014: 3)

Цей модус можна назвати іманентною політикою, оскільки вона за великим рахунком не передбачає ніякої трансцендентної сутності, яка стоїть за політичним процесом. Це політика, як вона є. І влада в цьому модусі є реально те єдине, за що варто боротися. Якщо політика істини постулює якийсь набір тверджень, на якій треба орієнтуватися і які в кінцевому підсумку несуть «сакральне знання», як побудувати краще суспільство, то

Владно-орієнтована політика... стверджує, що переможець обирає те, що буде істиною. (Гарман 2025: 130)

Відповідно, ліва версія цього модусу, пише Гарман, знайома як з політикою ідентичності постмодерністських інтелектуалів, так і з твердженнями, що бажання є безкінечно творчим і не повинно підлягати жодному сублімуючому соціальному обмеженню. Правий вивід цієї політики Гарман побачив у Томаса Гоббса і Карла Шмітта.

Характерно, що, на думку Гармана, яку він стверджує, спираючись на концепцію Бруно Латура, обидві ці концепції претендують на політичне знання: перша, констатує наявність політичної істини, друга — будучи впевненою, що єдиною істиною є сила. А, насправді, ці претензії політичних концептів не мають раціонального підґрунтя. Адже політичне знання неможливе. Немає конфігурації, яка б завжди вказувала на той самий хід процесів.

... здобути політичне знання неможливо: політика — це питання коаліцій та тимчасового виключення тих, чиї погляди відкидають. (Гарман 2025: 131)

Діалектика влади і сили в політиці

Так виглядають в загальних рисах погляди Гармана на політичний процес. Але яким чином вони стосуються політичного сьогодення і тих трансформацій, що відбуваються в сучасній політиці (особливо якщо мати на увазі останні п'ять років після пандемії)?

Перше, на чому хотілося б наголосити, — це те, що означені Гарманом модуси політики ніколи не існували в чистому вигляді. Якщо політик був лівим

чи правим — він таким залишався протягом політичної кар'єри (за деякими винятками, найяскравіше з яких Уїнстон Черчилль). Зовсім інша ситуація, коли ми розмірковуємо про «політику істини» і «політику влади».

Можна сказати, що «політику істини» політичний діяч сповідує в ті моменти, коли апелює до народу. Він показує йому образ майбутнього, тобто фікцію бажаного, якого треба прагнути. Також він показує спосіб, яким цього образу можна досягнути. Нарешті, він наголошує на тому, що добре, а що погано. Весь час тут присутня якась трансцендентність — це можуть бути принципи, ідеологія, ненависть до ворогів, навіть узагальнення колективних настроїв.

Коли ж владу здобуто, демократичним шляхом чи в який-небудь інший спосіб, на перше місце виходить політика влади. Людина, що здобула владу, поводиться так, нібито вже заволоділа і істиною. Діє, іноді незважаючи на суто політичні конфігурації та розклади. І все ж таки для підтримки легітимності режимів (навіть диктаторських, не кажучи вже про демократичні) лідер, обраний чи той, хто здобув владу іншим чином, повинен вдаватися до політики істини. Тобто, у механізмі влади навіть найзапеклішого і найкривавішого диктатора лежить в тому чи іншому вигляді істина — він змушений транслювати її назовні. Для Аугусто Піночета це були ліберальні реформи і позбавлення комунізму у всіх його проявах. Для Володимира Путіна такою ідеєю є протистояння Заходу і велич Росії. Для Дональда Трампа — відновлення колишньої величі Америки.

Тобто, в будь-який момент часу сучасна політика є гібридом політики ідентичності і політики влади. Тому чистих модусів не може бути за визначенням. Проте, можна говорити про модус, домінуючий в той чи інший час.

Торжество «політики істини»

З цієї точки зору ми змушені констатувати: ми доволі довго жили в умовах переваги політики істини — настільки довго, що приховану політику влади сприймаємо як щось нехарактерне для політики, і більше того, як нехарактерне для сучасної ситуації.

Роки після Другої світової війни були, по суті, наростаючим тріумфом неоліберальної, як сказав би Мішель Фуко, урядовості (*gouvernementalité*) і біополітики. Станом на 90-ті роки минулого століття вони, напевне, досягли піку свого розвитку, посилившись глобалізацією, розповсюдженням неоліберального порядку (майже) на увесь світ. Причому американський неолібералізм витіснив більш обмежений німецький ордолібералізм (в термінології все того ж Фуко). Це сталося переважно через те, що американський неолібералізм, як говорила Уенді Браун (Brown 2015), запропонував більш охопну версію раціональності, згідно з якою саме людське

життя на індивідуальному рівні підпорядковується економічній раціональності. Воно сценізується і організується як бізнес-план, як масштабний проєкт побудови і підтримки бізнесу: зростання, навчання, здобуття знань і навичок описуються як етапи цього бізнес-плану. Злочинність аналізується як раціональний вибір, освіта — як інвестиції в розвиток особистості, шлюб — як довгострокове партнерство з розподілом ресурсів, народження дітей — як інвестиційне рішення. Політика і держава забезпечують створення умов для реалізації персональних бізнес-планів різними способами, здебільшого — шляхом приватизації і підвищення «ефективності» всього спільного, суспільних благ.

Але в даному випадку головне те, що потужне політичне уявне стоїть за всіма суспільними процесами, формалізує, нормує, навчає, біополітично контролює життя. Доба неоліберальної політики і розквіт урядовості, таким чином, були одночасно добою майже тотального домінування політики істини. Роль істини грала, як сказав би Дельоз, неоліберальна аксіоматика, а політичні сили змінювали одне одного при державному кермі, переходячи з влади до опозиції, дещо по-різному прокладали шлях до цієї істини і змагалися фактично у тому, хто краще управляє масою населення через знання і вибудову ключових мотивацій.

Причому в останні десятиліття західні еліти обрали стратегію інструменталізації і масштабування істин. Серед найважливіших істин, в ім'я яких здійснювалося політичне управління, були ідея зростання нерівності (і, відповідно, необхідності її подолання або принаймні зменшення цього розриву), а також ідея кліматичних змін.

Анатомія «політики сили»

Сьогодні стало очевидно, що політичний режим перемикається на інший модус — домінування політики влади (або сили). Симптоми цього «перемикання» доступні неозброєному оку. Трамп і близькі до нього політики є яскравим виразом цього перемикання. Ми відчуваємо, що в політиці, передусім міжнародній, щось радикально змінилося. Які риси цієї нової-старої політичної парадигми?

По-перше, це надзвичайний персоналізм, який не полишає політику при будь-якому режимі, але в модусі політики сили вона концентрується на ньому. Достатньо згадати чутки (які, можливо, небезпідставні), за якими рішення про операцію у Венесуелі було ухвалено після того, як Ніколас Мадуро змавпував «фірмовий» танок Трампа. Лист Трампа до норвезького прем'єра, в якому міститься неприхована образа за те, що американському президентові не присвоїли Нобелівську премію, а норвезький уряд ніяк це не забезпечив, звинувачення союзників в тому, що вони не хочуть його підтримувати в Іранській війні, яку він попередньо з ними не обговорив, ба більше — не

отримав навіть санкції власного Конгресу — досить яскраві симптоми персоналізму.

По-друге, це антиінституціоналізм. У зовнішній, як і у внутрішній політиці, Трамп не потребує інституцій — він є їхнім (креативним) руйнівником. Він з однаковою енергією виступає і проти американських судів (один з яких заборонив його рожеву мрію — будівництво бального залу), і проти блоку НАТО, і проти Паризької кліматичної угоди та Всесвітньої організації охорони здоров'я. Також і проти американських традиційних медіа. Правила, починаючи від американської традиції визначати громадянство за місцем народження аж до дозволу на війну з боку Конгресу (в якому, до речі, республіканська більшість), для нього однаково неприйнятні.

По-третє, цей політичний модус схильний до заперечення складності сучасного світу. Це, можливо, неочевидний фактор: він щільно зв'язаний з інституціоналізмом, а точніше — його запереченням. Популістська риторика і намагання її реалізувати на державній посаді роблять картину світу простішою — такою, що цілком зрозуміла та інструментальна для пересічного виборця. Є народ і є еліти, які вигадують всі ці правила, регуляції та заборони, лише для того, щоб тримати громадян у слухняності та ліпше розграбовувати простих виборців; державної і корпоративної надбудови занадто багато, це треба скоротити; вирішальним фактором політики є особиста воля: лідер спілкується зі своєю паствою безпосередньо, не потребуючи медіації мейнстрімних медіа та інших інститутів. «Насправді» все простіше: просто все, кожен аспект політики і державного управління. Наприклад, проблема ісламістського режиму в Ірані з точки зору Трампа вирішувалася всього лише за допомогою вбивства аятоли — тобто усунення персони. Іноді це працює, але по-справжньому — у дуже рідкісних випадках. Загалом же ця логіка схожа на логіку анархістів і революціонерів-народників XIX століття, які оголошували тактику індивідуального терору єдино правильною.

І так само — в інших політичних аспектах. Зміна клімату — це містифікація, існує лише дві статі (навіть якщо наявність гомосексуальних стосунків не заперечується, квір-ідеологія і множинність сексуальних ідентичностей не вітається), національні інтереси переважають над абстрактними цінностями, що мають транснаціональний характер, традиційна сім'я — модель управління в історії, конспірологічні теорії — це не вигадка і не дурна спекуляція, а «прояв свободи слова» — це приблизні пункти нової політичної парадигми у всьому, що стосується внутрішньополітичних суспільних проблем. Важливе місце в ньому посідають трактовки проблем міграції (державних кордонів), раси (зворотний расизм — це також расизм), а також білого супрематизму не як визнання чоловічої зверхності, а як антитези «лівацькому» гендерному порядку денному.

По-четверте, це втрата потреби приховувати слідування власним (іноді — не інтересам країни, а персональним політичним) інтересам, яке знаходить

вираз у політичній концепції, яку Стівен Волт, професор Harvard Kennedy School нещодавно назвав «хижацькою гегемонією»:

Її головна мета полягає в тому, щоб використовувати привілейоване становище Вашингтона для отримання поступок, данини та проявів поваги як від союзників, так і від супротивників, прагнучи короткострокових здобутків у тому, що він бачить як світ з нульовою сумою... Ця стратегія не є послідовною, добре продуманою відповіддю на повернення багатополярності; насправді, це точно неправильний спосіб діяти у світі кількох великих держав. Натомість це пряме відображення транзакційного підходу Трампа до всіх відносин та його переконання, що Сполучені Штати мають величезні та стійкі важелі впливу майже над кожною країною світу. (Walt 2026)

Концепція «хижацької гегемонії» (predatory hegemony) цікава тим, що вона по суті є синонімом «політики сили». Це боротьба за домінування в класичному вигляді — епоха угод з нульовою сумою, причому як для супротивників чи ворогів, так і для союзників чи партнерів. Стівен Уолт особливо підкреслює, що хижацька гегемонія не є новим явищем і що вона спостерігалася ще у відношенні давніх Афін до міст-партнерів, синоцентричній системі у середньовічній Східній Азії, відносинах Радянського Союзу і його європейських сателітів.

Хижий гегемон розглядає всі двосторонні відносини як за своєю суттю нульову суму і прагне отримати максимально можливу вигоду від кожного з них. «Те, що моє, є моїм, а те, що твоє, підлягає обговоренню», — це його керівне кредо. Існуючі угоди не мають внутрішньої цінності чи легітимності і будуть відкинуті або проігноровані, якщо вони не принесуть достатніх асиметричних переваг. Деякі хижацькі зусилля, звичайно, можуть зазнати невдачі, і є межі того, що навіть наймогутніші держави можуть витягти з інших. Однак для хижого гегемона першочерговою метою є розширення цих меж якомога далі. (Walt 2026)

З цим пов'язано поведінку Трампа стосовно Венесуели та Ірану. Він веде себе як класичний «хижацький гегемон», якому дозволено все — викрадає венесуельського президента, блискавично змінює позицію з переговорів на збройну агресію (як було в Ірані). Різниця лише в тому, що еліти цих країн чинять спротив по-різному. І якщо з Венесуелою вийшло схоже на поліцейську операцію, про яку, напевне, напишуть в книгах і знімуть фільми, то іранська історія загрожує перетворитися на довготривалу кризу — попри оголошене перемир'я і перемовини в Ісламабаді.

Але важливо і те, що Трамп демонструє: він схожим чином готовий діяти не лише проти Мадуро чи Хаменеї, а й проти союзників. Зухвала риторика про приєднання Гренландії, нищівні випадки проти Канади, відверте глузування над

Еммануелем Макроном, цілком безпідставна ескапада в бік Папи римського Лева XIV і нарешті — несприйняття союзників по НАТО як союзників, якщо вони не хочуть брати участь в трампівських близькосхідних авантюрах — все це симптоми того, що в новій парадигмі, що бути союзником США ледь не гірше, ніж її ворогом. Це такий собі новий (насправді старий) спосіб партнерства — коли є ієрархія союзників, серед них є «старші» і «молодші», і до «молодших» відношення відверто зверхне і хижацьке. Натомість по відношенню до Путіна і Сі Цзіньпіна Трамп поводить більш обережно і навіть з бережністю. Це виглядає як збіг, але після зростання нафтових цін на фоні іранської кампанії з Росії фактично знов дозволили продавати нафту, тимчасово зняли з неї американські санкції і в результаті урятували від економічного колапсу, фактично дозволивши воювати ще два-три роки.

Доброякісний гегемон накладає несправедливий тягар на своїх союзників лише тоді, коли це необхідно, тому що він вважає, що його безпека та багатство посилюються, коли його партнери процвітають. Він визнає цінність правил та інститутів, які сприяють взаємовигідному співробітництву, сприймаються іншими як законні і досить стійкі, щоб держави могли сміливо припустити, що ці правила не будуть змінюватися занадто часто або без попередження. Доброзичливий гегемон вітає партнерство з позитивною сумою з державами, які мають схожі інтереси, наприклад, тримати спільного ворога під контролем, і навіть може дозволити іншим отримати непропорційні вигоди, якщо це залишить всіх учасників краще... Навпаки, хижий гегемон так само, як і експлуатує своїх партнерів, так і конкурента. Він може використовувати ембарго, фінансові санкції, торговельну політику жебрака-сусіда, валютні маніпуляції та інші інструменти економічного тиску, щоб змусити інших прийняти умови торгівлі, які сприяють економіці гегемона, або скорегувати свою поведінку з неекономічних питань, що представляють інтерес. Він пов'яже надання військового захисту зі своїми економічними вимогами і очікує, що партнери по альянсу підтримають його більш широкі зовнішньополітичні ініціативи. Слабші держави терпітимуть цей примусовий тиск, якщо вони сильно залежать від доступу до більшого ринку гегемонів або якщо вони стикаються з ще більшими загрозами з боку інших держав. (Walt 2026)

Нарешті, по-п'яте, спосіб проведення міжнародної політики за часів політики сили — трансакційний. «Угода» стає політичною альфою і омегою. Мабуть, це слово є основним в теперішній риторичі стосовно міжнародних відносин. «Угода» між Росією і Україною, «угода з Іраном», «угода про нафту з Венесуелою», угоди зі всіма країнами світу про введені чи скасовані в останній момент тарифи... Це не просто фігура мовлення колишнього девелопера, хоча лексично може здатися, що це саме так. Але трансакційна дипломатія на

другому терміні Трамп — це вже не стиль і не риторика. Це операційна система, яка замінила архітектуру союзів набором двосторонніх угод, де кожен партнер оцінюється не за спільними цінностями чи інституційними зобов'язаннями, а за тим, що він може дати прямо зараз. Відбувається підміна понять. Вона не безпрецедентна, але досить симптоматична: замість вирішення питань на підставі політичної логіки, принципів і компромісів створюється рішення на підставі комерційної логіки, принципів і компромісів. Трамп переконаний, що особисті стосунки і ділова хватка дають результати там, де інститути безсилі.

За доказами далеко ходити не треба. Достатньо згадати не дуже красиву історію з шантажем України щодо підписання ресурсної угоди чи всіляке просування і пропагування угоди «мир в обмін на території» з нею ж.

Трансакційна логіка була основою для побудови відносин США з Венесуелою після викрадення Мадуро, Індонезію, трампівських «тарифних воєн». Зрештою, трансакційність політики проявляється в тому, що переговори з іноземними державами у Трампа ведуть не кадрові дипломати з Держдепартаменту, а приватні особи, що мають актуальні бізнес-інтереси — наприклад, Стівен Виткофф або зять президента Джаред Кушнер.

Майкл Бренс вказує, що в трансакційній логіці немає нічого нового: США за Трампа наслідують тактику Китаю, а разом вони наслідують стратегію класичного лібералізму, яка панувала наприкінці XIX – на початку XX століття і в кінцевому підсумку призвела до світової війни.

Обидві світові війни врешті довели: нагально необхідний порядок, що спирається на ширші права, суверенітет і відмову від територіальних захоплень. Щоправда, переваги повоєнного ліберального порядку виявилися для багатьох країн — особливо з так званого глобального Півдня — примарними. США домінували в його інститутах, а дії Вашингтону у В'єтнамі, Іраку і зовсім нещодавно в Газі цілком справедливо поставили під сумнів відданість США задекларованим цінностям. Проте цей порядок все ж відкривав можливість для міждержавної співпраці та взаємодії з американськими інститутами — задля результатів, що слугували б глобальній демократії... в широкій перспективі історії сама ідея про те, що цінності мають підпирати глобальний порядок, є відступом від норми. І зараз світ, схоже, повертається до моделі XIX сторіччя, де передбачається, що міждержавну стабільність можуть забезпечити економічні відносини та короткострокові дипломатичні і фінансові угоди. Подібно до імперій позаминулого сторіччя, США і Китай — одночасно суперники й партнери: вимушені економічні суперники, що бояться війни не менше, ніж готуються до неї. (Brenes 2026)

Два погляди на постковідну політику

Якщо ми придивимося до нової політичної парадигми, яка насправді не така вже й нова, то головним питанням буде — чи це вияв особистісних якостей Дональда Трампа, його характеру і бекграунда як бізнесмена-девелопера, чи це відображення більш фундаментальних процесів? І якщо Трамп рано чи пізно піде з посади (хоча він робить недвозначні натяки на зворотне), «політика сили» буде домінуючою щонайменше невизначену, але ненульову кількість років?

На користь другої альтернативи, позначеної у цьому питанні, говорить те, що фігура Трампа викликає численні наслідування у світі — популістські лідери з антиглобалістським і антиліберальним порядком денним стали помітними мало не в кожній країні Європи і Америки. Ілліберальна демократія стає спільним місцем, диктаторські режими Азії і Євроазії теж вимагають альтернативи ліберальній демократії і глобалізму — на справі вони діють точно по правилам «політики сили», хоча в дискурсивному просторі застосовують «політику істини», пропонуючи еkleктичний наратив, альтернативний демократичному глобалізму. На політичній мапі світу відбувається зсув, який повинен мати глибші корені, ніж медична карта Дональда Трампа.

В пошуках цих коренів варто звернути увагу на дві логіки, що описують трансформації західного світу в останні роки. Обидві теорії — від мислителів з лівими симпатіями, але відрізняються одна від одної драматично. А саме — в питанні ролі держави в сучасному світі.

Перша логіка була описана Полом Гербаудо в концепції «великого відскоку» (Great Recoil) у однойменній книзі, що вийшла 2021 року (Gerbaudo 2021). Гербаудо стверджує, що після десятиліть неоліберальної глобалізації відбувається масштабний «відскок» (recoil) — повернення до державоцентричної політики, національного суверенітету та захисних механізмів. Це не просто реакція чи тимчасове відхилення, а фундаментальна зміна політичної парадигми, перехід до нової ідеологічної ери, яку він називає «неостатизмом» (neostatism). Ключова феноменологічна характеристика нашого часу — це «глобальна агорафобія», страх перед відкритими просторами глобалізованого світу. Після десятиліть безперервної експансії, відкриття кордонів та лібералізації, суспільства переживають колективну тривогу перед безмежністю та незахищеністю глобального простору. Цей страх виявляється у закритті кордонів під час пандемії, зростанні антиімміграційних настроїв, вимогах економічного протекціонізму, недовірі до наднаціональних інституцій.

На відміну від неоліберальної ери з її акцентом на відкритості, дерегуляції та глобальних ринках, епоха Великого відскоку структурується навколо трьох ключових понять: суверенітету, захисту і контролю. Що це означає? По-перше, перехід контролю над долею конкретної країни від глобальних еліт до національних (чи принаймні стійкий намір до такого переходу) та критика будь-яких національних інституцій як

антидемократичних. По-друге, саме національна держава виступає захисником громадян від ринкових відносин, глобальної конкуренції, прекаризації, нерівності та культурної шкоди національній ідентичності. По-третє, контроль з боку держави за економікою міграційними потоками та відродження державної агентності всупереч неоліберальному фаталізму. В цілому, неоліберальна екзополітика, орієнтована назовні, перетворилася на ендополітику, орієнтовану всередину.

Зовсім інша логіка міститься у концепції технофеодалізму Яніса Варуфакіса (Варуфакіс 2025), яка була вперше опублікована 2023 року. Варуфакіс стверджує, що традиційний капіталізм почав помирати в 2008 році під час фінансової кризи, а остаточно помер у 2020 році під час пандемії COVID-19, коли центральні банки влили трильйони в економіку, остаточно закріпивши домінування технологічних гігантів. Його замінив новий лад, який лише зовні нагадує капіталізм, але за своєю суттю є цифровим феодалізмом — системою, де рента з контролю над цифровими платформами витіснила прибуток від виробництва як головне джерело влади та багатства.

Варуфакіс вводить поняття «cloud capital» — це не традиційні засоби виробництва (фабрики, обладнання), а цифрові платформи та алгоритми. Власники цих платформ (Amazon, Google, Meta, Apple, Microsoft, а також китайські гіганти Alibaba і Tencent) контролюють не стільки виробництво, скільки доступ до ринків і сам процес обміну. Це глобальне явище, що охоплює як західні, так і східні економіки. Саме в напрямі хмарного капіталу і йде трансформація економічної моделі, причому прискореними темпами. Якщо у класичному капіталізмі головним джерелом доходу є прибуток від виробництва та продажу товарів. У технофеодалізмі домінує рента — плата за доступ до платформ. В загальних рисах саме в цьому сутність трансформації. Вона перетворює володарів платформ — Google, Amazon, Facebook та ін. - на фактично феодалів, що визискують ренту, а їхні платформи — на ф'єфи, населені хмарними кріпаками (користувачами соцмереж і платформ), хмарним пролетаріатом (працівниками економіки високих технологій та васалами (традиційними капіталістами, чий бізнес критично залежить від платформ). Технофеодали продають не рекламу, а гарантовану зміну поведінки — вона і є товаром за технофеодалізму.

Держава ж після криз 2008 і 2020 років вступала до кількісних пом'якшень і фактично профінансувала перетворення капіталізму на технофеодалізм. В результаті її інтервенцій в ковідний і постковідний період рента витіснила прибуток як основу економічної влади, алгоритми замінили ринки як механізм координації, поведінкова модифікація остаточно стала товаром, більшість людства перетворилася на хмарних кріпаків або хмарний пролетаріат та навіть традиційні капіталісти стали васалами технофеодалів. Платформи створили паралельну суверенність — не територіальну, а мережеву. Amazon, Google, Meta не просто великі корпорації; вони адмініструють поведінку мільярдів людей

через алгоритмічні «хмарні феоди». У цьому середовищі традиційна державна влада структурно слабшає, бо фіскальна база розмивається (офшори, трансфертне ціноутворення), інформаційна монополія втрачена (державна більше не контролює комунікацію), а регуляторний ресурс відстає від швидкості технологічних змін.

Трамп як симптом

Тобто, суттєвою різницею між концепціями Гербаудо і Варуфакіса є те, що перший фактично говорить про повернення держави, відродження суверенізму та її провідної ролі в економіці, а другий стверджує, що ця роль, хоча і значуща, залишається інструментальною. І вона підтримує та підкріплює панування нових технофеодалів, фактично стає агентом цього модифікованого феодалізму. Проте обидва мислителі сходяться на думці про те, що глобалізований лібералізм 1990–2000-х втратив соціальну базу, а неолиберальний консенсус розчинився у вирі серії криз, що стрясали західний світ і світ в цілому. Кумулятивний ефект ситуації з субпраймвою кризою, народними рухами, ескалацією соцмереж, ковідом та численними конфліктами породив розвилку між технофеодалізмом і суверенізмом, яка становить основний зміст епохи. Вона тримає ключову напругу, яка поки що не вилилася у щось остаточне, не сколапсувала, якщо запозичити термін з квантової теорії.

Унікальність Трампа в тому, що він втілює в собі обидві логіки. З одного боку, він безперечно ізоляціоніст і сувереніст, який прагне повернути контроль за поточними подіями, якщо не Америці, то собі. Він використовує доктрину Монро, аби забезпечувати ідеологічний антураж своїм намірам на господарювання. Митні бар'єри, «America First», вихід з міжнародних угод, реіндустріалізаційна риторика — все це складає, немов з цеглинок, політичний образ Трампа.

З іншого боку, він ставленик великих технофеодалів Америки. На ідеологію, що поділяє його кабінет, вплинув Петер Тіль, його підтримав Джефф Безос, а Ілон Маск навіть працював якийсь термін у його адміністрації.

Стиль Трампа — політика сили, демонстративне ігнорування норми, особисте рішення замість інституційного, зовнішня політика як транзакція — є операціоналізацією суверенізму в умовах технофеодального переходу. Цей стиль набуває системної функції: він є механізмом управління структурною суперечністю між двома моделями, державно-суверенною і платформенно-(нео)феодальною. Непередбачуваність дозволяє не фіксувати вибір між суверенізмом і технофеодальним альянсом — рішення завжди ситуативне, ніколи не доктринальне. Персоналізм замінює інституційну логіку особистою лояльністю, що дає гнучкість маневрувати між несумісними коаліціями (промисловий Середній Захід + Кремнієва долина). Транзакційність перетворює ідеологічні суперечності на переговорні позиції — «сьогодні я з тобою, завтра

побачимо». Нарешті, демонстративне порушення норми сигналізує обом таборам: ані глобалісти, ані ліберальні інститути не контролюють ситуацію — контролює він.

Трампа не буде інститути (як класичний правий консерватизм), а використовує момент інституційного розпаду для концентрації особистої влади. Його особистий характер, манера мовлення, ймовірно, є наслідком віку і попереднього виховання. Але вони дуже вдало лягли на його історичну місію — балансування між двома моделями влади.

Жодна з них поки не перемогла іншу. І за каденції Трампа навряд чи перемаже. Його послідовники, що копіюють рольову модель, так чи інакше відносяться до того чи іншого полюсу напруги (Дж. Д. Венс, наприклад, вважається безпосередньою креатурою технофеодалів). А він все ще коливається — причому іноді по декілька разів на день. Приміром, може слугувати його відношення до НАТО: він вимагає від союзників витрат сумою у 5% ВВП на оборону і підкреслює, що безпека в Європі — справа виключно європейців.

Interregnum-політика

Антоніо Грамши, аби позначити добу, коли старе вже померло, а нове ще народилося, інтеррегнумом (interregnum), тобто межичарством. Враховуючи те, що ліберальний наратив щонайменше пішов у тінь, хоча залишається відчутним, феодально-платформенний — щойно народжується і ще не оформився, а суверенно-ізоляціоністський являє собою повернення до старих форм, Трампа можна назвати типовим interregnum-політиком.

Що буде після Трампа і внаслідок нього? Очевидно, що апетит до «політики сили», який прокинувся у певній категорії виборців, так просто не вщухне. Цілком можливо, ми будемо спостерігати стійкий тренд на суверенізм і ізоляціонізм — не тільки в Америці, але й у Європі. Принаймні, за спиною центристів-лібералів стоять симпатичні Трампа або спадкоємці його стилю (в Британії — партія Фараджа, у Франції — Національний фронт, в Німеччині — AfD та Сара Вагенкнехт). Однак парадокс в тому, що підважити паралельний суверенітет технофеодалів не так вже й просто. Адже створені ними платформи так чи інакше розчиняють державні кордони і дозволяють визискувати ренту з цифрових васалів і кріпаків по всьому світові. Пряма боротьба з платформами в межах національних держав йде не дуже успішно — а там, де вона досягає успіху, це відбувається як клінічний ексцес управлінських еліт (більш збалансовано в Китаї і зовсім карикатурно в Росії). Чи довго будуть ці тенденції — суверенізм та платформенний капіталізм — йти одночасно різноспрямованими траєкторіями, чи хтось перемаже, чи, може, ми станемо свідками компромісу між ними? На ці питання немає відповіді.

Однак можна з певною долею визначеності сказати дві речі. По-перше, політика сили якийсь період часу буде визначальним для того, що відбувається всередині країн та у відносинах між ними. По-друге, перехід до політики істини, діалектично, так само невідворотний: адже в сучасному світі з наявністю платформ, які повинні надавати право голосу кожному (щоб визискувати з нього ренту) не можна досить довго обґрунтовувати політику сили нею самою, тобто не переконувати людей в наявності в лідерів сакрального знання, які вони просувають, пропагують і захищають. Рано чи пізно політика зробить запит на нову версію істини, яка, цілком можливо, не буде схожою на жодну з тих, що існують нині.

БІБЛІОГРАФІЯ

- Brenes, M. (2026, February 7). The transactional trap: How foreign policy dealmaking can sow violence. *Foreign Affairs*. <https://reader.foreignaffairs.com/2026/01/07/the-transactional-trap/content.html>
- Brown, W. (2015). *Undoing the demos: Neoliberalism's stealth revolution*. Zone Books.
- Gerbaudo, P. (2021). *The great recoil: Politics after populism and pandemic*. Verso.
- Harman, G. (2014). *Bruno Latour: Reassembling the political*. Pluto Press.
- Walt, S. M. (2026, February 3). The predatory hegemon: How Trump wields American power. *Foreign Affairs*. <https://www.foreignaffairs.com/united-states/predatory-hegemon-walt>
- Варуфакис, Я. (2025). *Технофедалізм. Що убило капіталізм*. Ад Маргинем Пресс.
- Гарман Г. (2025). *Об'єкт-орієнтована онтологія: нова теорія всього*. Контур.